

Digitales Brandenburg

hosted by **Universitätsbibliothek Potsdam**

Sifre Ḳodesh

‘im targumim u-ve’urim mi-meḥabrim shonim

Sefer Devarim

Landau, Moses I. Landau, Moses I.

Prag, 594 [1833 oder 1834]

גל הכרבה תאזו

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-8969

וזאת הברכה לג

תרגום אשכנזי קעב

לג (א) וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַךְ מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי מוֹתוֹ: (ב) וַיֹּאמֶר יְהוָה מִסִּינַי בָּא וּזְרַח מִשְׁעִיר לָמוֹ הוֹפִיעַ מֵהַר פָּאָרָן וְאַתָּה

לג (א) דיעועם איזט דער זעגען, וועלכען משה, דער געטמליכע מאן, דען קינדערן ישראל'ס פֿאר זיי. נעם טאָדע ערטהיילטע. (ב) ער שפראך: עוויגער! (פֿאָן סיני וואַנדעלטע איינ, הער, פֿאָן שעיר גינג איה: נען אויף, פֿאָם בערגע פארן שטראַהל.

מרבבח

תרגום אונקלוס

רש"י

לג (א) וְזֹאת בְּרָכָתָא דִּי בְרִיךְ מֹשֶׁה נְבִיאָא דִּי ית בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קְדָם מוֹתֵיהּ: (ב) וַיֹּאמֶר יְיָ מִסִּינַי אֶתְגַּלִּי וַיַּהֲדוּר יִקְרִיֵה מִשְׁעִיר אֶתְחַוִּי לְבָא אֶתְגַּלִּי בְּגִבְוֹתֵיהּ עַל טוֹרָא דְפָאָרָן וְעַמִּיָּה רַבְּבַת קְדִישִׁין פְּתַב יַמִּינָהּ

לג (א) וזאת הברכה: לפני מותו. סמוך למיתתו שאם לא עכשיו אימתי: (ב) ויאמר ה' מסיני בא. פתח תחלה בשבחו של מקום ואח"כ פתח בלרכייהם של ישראל ובשבח שפתח בו יש בו הזכרת זכות לישראל וכל זה דרך ריבוי הוא כלומר כדי הם אלו שתחול עליהם ברכה: מסיני בא. ילא לקראתם בשבחו להתילב בתחתי' ההר כחתן היולא להקביל פני כלה שנאמר לקראת האלהים (שמות י"ח) למדנו שילא כנגדם: וזרח משעיר למו. שפתח לבני עשו שיקבלו את התורה ולא רבו: הופיע מהר פארן. שהלך שם ופתח לבני ישמעאל שיקבלוהו ולא רבו: (אין הכוונה החזיר הק"נה על אומה ולשון בסועל אלא הכונה שבשכל חלקי החזיר על כל האומו' למי שיתן התורה ולא נאה לפניו ליתן את התורה רק לישראל עד כאן הג"ה:) ואתה. לישראל

ב א ו ר

לג (א) וזאת הברכה, מוסב למעלה, וידבר משה באזני כל קהל ישראל את דברי השירה הזאת עד תומם, האזינו השמים וגו', וזאת הברכה, אחר התוכחה של האזינו חזר וברכן בטורם יעלה אל ההר למות שם, כלומר זאת השירה וזאת הברכה. (רש"י ס'): (ב) ה' מסיני בא, הרבה שירות נשגבות מתחילות ממעמד הר סיני, כי הוא תהלת האומה ויתרונה מעל כל עמי הארץ, כי לא נעשה כן לכל גוי, ושם ברית ה' ברית עם ישראל, ועשאת לעם סגולתו והיה להם למלך, והם קבלו עליהם עול מלכותו, וא"כ משם התחלת עניני האומה ותקון סדורה, וראוי לפתוח בו תחלה, וכן עשתה דבורה בשירתה (שופטים ה'), וחנניק בתפלתו (ג' ג'), וכן במזמור (תהלים ס"ח) (אשר שרו בה על דעתי כאשר העלו ארון ברית ה' מעיר דוד אל מקומו, ולזה תחלתו יקום אלהים יסובו אויביו, כמו שאמר משה בסוף הארון, ואין ראיה משם לדברי הראב"ע שאמר הכל במלחמות ידבר), והנה פה שער הכתוב כך הוא, התפלל משה לשם, ואמר אלהי ה'! יחי ראובן ואל ימות וגו', ובעבור שהזכיר השם סדר בשבחו, ואמר דרך מאמר מוסגר שהוא מחוקק ישראל ומלכס, והוא יושעם, והוא מקור כל הטובות וההצלחות: מסיני בא, הוזה לישראל ונתן להם את תורתו: וזרח וגו', הר סיני ושעיר פארן קרובים, והכוונה שמכל הלדדים הבריק האור והופיע רכב אלהים עד שבא אל סיני, וכן אמר דוד המלך ע"ה רכב אלהים רבותים אלפי שאן ה' גם, וחנניק אמר אלוה מתימן יבא וקדוש מהר פארן סלה, וכן דבורה הזכירה שעיר ואדום. (מדברי הראב"ע ס'): הופיע, האיר: ואחה, ונא: מרבבח קדש וגו', כוונת הכתוב על דעתי מתוך רצונת קדש, וזרח ונא אש של תורה לישראל, מימינו של הקב"ה, ומלת אתה מושבת עלמה ואחרת עמה, כאלו

תרגום אשכנזי

שטראהלמע, אונד קאם אויס
הייליגען מיריאדען, אויס זיי
נער רעכטען פייערסגלוטהרע
ליגיין, (ג) וועלכע דיא פעל
קער פערפליכטעט, אללע
הייליגען אין דינע געוואלט,
דינגעשטרעקט צו דינען פֿיס

סען
ר ש י

וזאת הברכה לג

מִרְבֵּבֵת קֹדֶשׁ מִיְמֵינוּ אֲשֶׁר־
קָמוּ: (ג) אֶף חִבֵּב עַמִּים כָּל־
קִדְשׁוֹ בְיַדְךָ יְהוָה תָּכֹן לְרַגְלֶךָ

ישא

בתיב חד וקרי חרין

תרגום אונקלוס

מִיְמֵינָהּ מִגֹּו אֲשֶׁר־אֶרְחָא יְהֵב לְנָא:
(ג) אֶף חִבֵּיבִינוּן לְשִׁבְטָא בָּל קִדְשׁוֹהִי
בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּגִבּוּרָא אֲפִיקִינוּן מִמְּעָרִים
וְאִינוּן מְדַבְּרִין תַּחֲתָא עֲנָנָה נְטָלִין עַל־
מִימְרָךְ

לישראל: מרבבות קדש. ועמו מקלת
רבבות מלאכי קדש ולא כולם ולא רובם
ולא כדרך ב"ו שמראה כל כבוד עשרו
ותפארתו ביום חופתו: אש דת. שהיתה
כתובה מאז לפניו באש שחורה על גבי
אש לבנה נתן להם בלחות כתב ידימינו.
ד"א אש דת כתרגומו שנתנה להם מתוך
האש: (ג) אף חובב עמים. גם חנה יתיר'

חבב את השבטים כל אחד ואחד קרוי עם
ליעקב גוי וקהל גוים יהי ממך (בראשית ל"ה): כל קדושו בידך. נפשות הלדיקים גזרות
אחו כענין שאמר והיתה נפש אדוני לרורה בלרור החיים את ה' אלהיך (שמואל א' כ"ה): והם
תכו לרגליך. והם ראויים לכך שהרי תכו עלמן לתוך תחתית ההר לרגליך בסיני. תוכו
לשון

ב א ו ר

כאלו אמר ואתה למו אש דת מרבבות קדש, דהיינו מימינו של הק"ב אתה למו דת אל. ויתבין
מזה ענין מ"ם מרבבות ומ"ם מימינו, שנלחצו כל המפרשים בפירושו, והמתרגם האשכנזי התאמץ
לתרגם מלת אשדת שהיא מורכבת מן אש דת, בחיבה אשכנזית הדומה לה, אף שלא הורגלה
ההרכבה ההיא בל"א: (ג) חבב עמים, על דעת המפרשים, הוא מלשון חבה, הידוע מדברי
הז"ל, ולא נמצא עוד במקרא. ולי נראה שהוא מלשון חוב, שמלאנו ומיבתם את ראשי (דניאל
א' י"א), וכן חבולתו חוב ישיב (יחזקאל י"ח ו'), ענין החוב הוא היות האדם מוכרח ע"פ הלדק
והיורש לעשות דבר מה, (טורדוגקייט, פפליכט) בין יהיה פעולה או קבלת פעולה (טורדוג
קייט לו טהון קרער לו ויידען). הן בדבר ממון או בגוף, והכבד ממנו הוא יולא לאחר, וזיבתם
את ראשי, על ידכם יהיה דין עלי והכרת שאתן את ראשי למלך, והנה חובב מבנין המרובע
והוא יולא, ושעור הכתוב, אשדת החובר (פערפליכטעטע), הכריח ע"פ הלדק והדין את העמים,
דהיינו כל קדשו, תחת יד השם יתעלה, והוא ענין הברית שברת ה' עם ישראל להיות להם
למלך, ובאשר יזכור עוד. ועמים הם ישראל כמו אחרך בנימין בעממך (שופטים ה' י"ד),
עמים הר יקראו (לקמן פסוק י"ח): והם, העמים: חכו, לשון כועלו הוחווכו לתוך מרגלותיך,
כן פירש"י ז"ל, ויהי מלשון תוך, ורד"ק הביאו בשרש חכה, ועל דעתו שאין לו אח במקרא,
ובאורו לפי מקומו, נתחברו והלכו לרגליך, ועל פי דרכי בבאר הנתונים הללו יתכן כדברי
האומר שהת"ו במקום ה"א, כתי"ו תרגלתי לאפרים (הושע י' י"ט), והכוונה כמבואר בתרגום
אשכנזי (הינגעטטירנט): ישא מדברתיך, נשאו עליהם עול פקודיך, ומקבלים גזירותיך ודתותיך,
ובאה המליכה כדרך העם המקבלים עליהם מלך, שהם משתחווים לעומתו ונופלים על פניהם
לרגליו, והוא נותן להם את חקיו וגזירותיו: מדברתיך, המ"ם בו קרוב ליסוד, כמו וישמע
את הקול מדבר אליו (במדבר ז' פ"ט), ואשמע קול מדבר (יחזקאל א' ל'), כמו מתדבר אלי,
אף זה מדברותיך מה שהיית מדבר להשמיענו לאמר להם טו"ש סורפלידור"ש, והוא טע"ש
סורפלעדאיער"ש, (וכל"א דיינע זונטערערעדונגען), (רש"י). ומה שאמר הרב שהמ"ם קרוב ליסוד
ענינונשאינו שמוש לשון מן, כי אם לסימן הננין ואמר ישא לשון יסיד, העעם כל אחד
ואחד

וזאת הברכה לג

ישא מדברתיך: (ד) תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב: (ה) ויהי בישרון מלך בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל:

יחי

תרגום אשכנזי קעג

סען, עמפפאנגען זיא דיין ווארט. (ד) דיא לעהרע, דיא משה אונו געבאטה, צום ערב טהייל דער געמיינדע יעקב'ס. (ה) דא ווארד ער קעניג איבער ישראל, אלס דיא הייב טער דעם פאלקס פערזאמלונג מעלט, איינמיטהיג ווארען דיא שטעמ=

ר ש י

תרגום אונקלוס

מימך: (ד) אוריהא יתב לנא משה מקרה ירוחא לכנשת יעקב: (ה) ויהוה בישראל מלכא באתפגשות רישי עמא בחדא שבטיא דישראל

לשון סועלו הותוכו לחוך מרגלותיך: ישא מדברותיך. נשאו עליהם עול תורתך: מדברותיך המ"ס זו קרוב ליסוד כמו וישמע את הקול מדבר אליו (במדבר ז') ואשמע קול מדבר (יחזקאל א') כמו מתדבר אי אף זה מדברותיך מה שהיי' מדב' להשמיעני לאמר להם טישפורפל"י דורש בלע"ז. ואנקלוס תרגם שהיו נוסעים ע"פ דבריך והמ"ס זו שימוש משמשת לשון מן. ד"א אף קובץ עמים. אף בשעת חיצון של אומות העולם שהראיתה לאומות פנים שוחקות ומסרת את ישראל בידם: כל קדושי בידך. כל לדיקיהם וטוביהם דנקו בך ולא מזו מאחריק ואתה שומרם: והם תוכו להגליך. והם מתמלעי' ומתכנסים לתחת ללך: ישא מדברותיך. מקבלין גזרותיך ודמותיך בשמחה. ואלה דבריהם. (ד) תורה אשר ליה לנו משה מורשה היא לקהלת יעקב אחוזה ולא נעזבה: (ה) ויהי. הק"נה: בישרון מלך. תמיד עול מלכותו עליהם בכל התאסף ראשי חשבון אסיפתם: ראשי. כמו כי תשא את ראש (שמות ל"ד) ראויין לא שאברכם. ד"א בהתאסף. בהתאספם יחד באגודה אחת ושלוש ביניהם הוא מלכס ולא

ב א ו ר

ואחד: (ד) חורה צוה לנו משה, מה היו המדברות הללו? היא התורה אשר ליה לנו משה, להיות לנו מורשה: קהלת יעקב, הטעם לנו קהלת יעקב, ואל יקשה צעניך האתנה שבמלת משה, כי על פי נתוח המאמר השירי מלת מורשה מקבלת למלת תורה, וקהלת יעקב מקבלת למלת לנו, ומלת ליה בודדת בלי זוג, וכן מלת משה, והשעור: תורה ליה לנו משה

מורשה — קהלת יעקב —

וליה בא האתנה על מקומו הראוי לו: (ה) ויהי בישרון מלך, אז הי' ה' למלך על ישראל, שקבלו עליהם עול מלכותו באסיפת ראשי העם: יחד שבטי ישראל, באגודה א' ושלוש ביניהם, ולב

ה מ ע מ ר

לג (ג) מדברותיך, לשון רש"י המ"ס זו קרוב ליסוד כמו וישמע את הקול מדבר אליו (במדבר ז') ו"ס"ט, ואשמע קול מדבר (יחזקאל א' כ"ח) וכו' ע"כ. הפסוק השני הוא טעות המגיה וכו' ואשמע את מדבר אליו (יחזקאל ב' ב') ופתרון הבלע"ז הוא כמו שהעתיק החכם המבאר ועיין מה שכתבתי ביחזקאל שם בס"ד. (ד"ה). (ה) ויהי בישרון מלך, לדעתי מבאין יתחילו הכרעות, וברך בתחלה כל קהל ישראל בכלל, ואמר כי יגיעו אל הגלגת הקבוץ, יהי' להם מלך מושל ממשל רב אשר יבחר באסיפת ראשי עם, מכל שבטי ישראל יחד ולא מולך מעצמו וביד חזקה; ויתורגם: עם ערשטעהע איין קעניג איבער ישרון, געוועהנט אין דער פערזאמלונג דער הייפטער דעם פאוקעס, איינטמיטהיג פאן דען שטעוועטן ישראל'ס.

יחי

תרגום אשכנזי

וזאת הברכה לג

שטעכומע ישראלים). (ו) אַ דאָס ראובן גליקליך לעבע, נימאָהלס אונטערנגעהע, דאָס זיינער מאַנשאַפֿט אַנצאהל זיך ערהאַלטע! (ז) אונד דייע זעס פֿיר יהודה, ער שפראַך: ערהערע, עוויגער! יהודה'ס שטיממע, אונד ברינגע איהן צו זיינער נאַציאָן; זיינע מאַפֿט זייא איהם גענוג, אונד דוא איהם הילפֿע ווידער דען פֿיינד. פֿאַן

(ו) יְחִי רְאוּבֵן וְאַל-יָמֹת וְיִהְיֶה מִתּוֹ מִסְפָּר: (ז) וְזֹאת לַיהוּדָה וַיֹּאמֶר שָׁמַע יְהוָה קוֹל יְהוּדָה וְאַל-עִמּוֹ תִּבְיָאֵנוּ יְדִיו רַב לּוֹ וְעֶזֶר מִצָּרָיו תִּהְיֶה:

שני
וללוי

ר ש י

תרגום אונקלוס

ולא כשיש מחלוקת ביניהם: (ו) יחי ראובן. בע"ה: ואל ימות. לעולם הבא שלא יזכר לו מעשה בלהה: ויהי מתיו מספר. נמנין במנין שאר אחיו דוגמא היא זו כענין שנאמר וישכב את בלהה ויהיו בני יעקב י"ב (בראשית ל"ה) שלא ילא מן המנין: (ז) וזאת ליהודה. סמך יהודה לראובן מפני שניהם הודו על קלקול שבדים שנאמר אשר חכמים יגידו וגומר להם לבדם וגו' ולא עבר זר בתוכם (איוב ט"ו). ועוד פירשו רבותינו שכל מ' שנה שהיו

דִּישְׂרָאֵל: (ו) יְחִי רְאוּבֵן בְּחַיֵּי עַלְמָא וּמוֹחָא תְּנִינָא לֹא יָמוּת וַיִּקְבְּלוּן בְּנוֹהֵי אַחְסַנְתְּהוֹן בְּמִנְיָנְהוֹן: (ז) וְדָא לַיהוּדָה וַאֲמַר קַבִּיל יְיָ צְלוֹתֶיהָ דִּיהוּדָה בְּמִפְקִיָּה לְאַחְסָא קַרְבָּא וּלְעַמִּיָּה תְּתִיבְעִיָּה בְּשָׁלֵם יְדוּהֵי יַעֲבֹדן לֵיהּ פּוֹרְעֵנוּחָא בְּסִנְאוּהֵי וְסַעֲיד מְבַעֲיֵל דְּבִבְיָהּ הוּי

ישראל במדבר היו עלמות יהודה מתגלגלי' בארון מפני נדוי שקבל עליו שנאמר' ושתאמי לאני כל הימים (בראשית מ"ד) אמר משה מי גרם לראובן שיודה יהודה וכו': שמע ה' קול יהודה. תפלת דוד ושלמה ואסא מפני הכושים ויהושפט מפני העמונים וחזקיה מפני סנחריב: ואל עמו תביאנו. לשלום מפני המלחמה: ידיו רב לו. יריבו ריבו וינקמו נקמתו: ועזר מלריו תהיה. על

ב א ו ר

ולב אחד לכלם, התקשרו בקשר אמין ונאו בכרית עם מלכס, והנה המלך הוא הק"ב, וכן אמרו חז"ל במס' ראש השנה מלכות תלתא הוא דהויין, ה' ימלך לעלם ועד (שמות ט"ו י"ח), ה' אלהיו עמו ותרועת מלך בו (במדבר כ"ג כ"א), ויהי בישרון מלך: (ו) יחי ראובן, כל חיים סתם שבמקרא הם חיים מאושרים ומלתימים. התפלל משה על ראובן שיהיה חיי אושר והתללם ולא יכרת שבטו מישראל לעולם, ויהיו אנשיו במספר בני ישראל, הטעם שלא יגרסו החטא והנעם שבעם עליו אביו תחללו יצועיו להכרית שמו מישראל. וזהו כענין שנאמר שם וילך ראובן וישכב את בלהה פלוג אביו, וישמע ישראל ויהיו בני יעקב שנים עשר (בראשית ל"ה כ"ב), הודיע שלא ילא בחטאו ממספר השנטים, (רש"י והרמב"ן). והראש"ע כ' שאלת אל מושבת אחר עמה, והכוונה ואל יהי מתיו מספר, כי כל דבר שיספר הוא מעט, וכן ואני מתי מספר (שם ל"ד ל'), התפלל עליו שיהיה אנשיו רבים: (ז) שמע ה' קול יהודה, כלאתו על האויב, כי הוא יעלה בתחלה: ואל עמו תביאנו, אל מקומו בשלום: ידיו רב לו, יסטיקו לו ידיו, ואין

ה מ ע ר

(ו) יחי ראובן, עתה יחלק ברכותיו לכל שבט ושבט, ואמר יחי ראובן לדעתי הוא לפי שראובן ה' מן החלון אשר עבר לפני העם והיה ראשון במלחמה, ולכן אמר: (ז) וזאת ליהודה, כיו

וזאת הברכה לג

(ח) וּלְלוֹי אָמַר תְּמִיךָ וְאוֹרִיךָ
לְאִישׁ חֲסִידֶךָ אֲשֶׁר נָסִיתוּ בְּמִסָּה
תְּרִיבָהּוּ עַל־מֵי מְרִיבָה:
(ט) הָאָמַר לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא
רָאִיתִי

תרגום אשכנזי קער

(ח) פֶּאָן לוי שפראך ער:
דיינע חמים אונד אורים גע-
ציעמען דעם פֶּראָממען, דען
דוא צו מסה פֶּערוועכטעסט,
מיט דעם דוא האדערטעסט
אם האדער-וואַססער. (ט) ווער
פֶּאָן פֶּאַטער אונד מוטטער

ר ש י שפריכט

תרגום אונקלוס

הוּי לִיה: (ח) וּלְלוֹי אָמַר תּוֹמִיא וְאוֹרִיא
אַלְבִּישָׁתָא לְגַבְרָא דְאַשְׁתַּכַּח חֲסִיד קְדָמָךְ
דִּי נְסִיחֻהִי בְּנִסְחָא וְהוּהוּ עֵלִים בְּחִנְהוּהִי
עַל מֵי מְצִיחָא וְאַשְׁתַּכַּח מְהִימָן: (ט) דְעַל
אַבוּהִי וְעַל אִמֵּיהּ לֹא רָחַם בְּדִ חָבוּ מִן דִּינָא
וּאִפִּי

על יהושפט התפלל על מלחמת ראמית
גלעד ויצעק יהושפט וה' עזרו (דה"ב י"ח)
דבר אחר שמע ה' קול יהודה. כאן רמז
ברכה לשמעון מתוך ברכותיו של יהודה
ואף בשחלקו ארץ ישראל נטל שמעון מתוך
גורלו של יהודה שנאמר מחבל בני יהודה
נחלת בני שמעון (יהושע י"ט): (ח) וללוי
אמר. ועל לוי אמר: תומיך ואוריך. כלפי
שכינה הוא מדבר: אשר נסיתו במסה.

שלא נתלוננו עם שאר המלכים: תריבהו וגומר. בתרגומו דבר אחר תריבהו על מי מריבה
נסתקפת לו לבא בעלילה אם משה אמר שמעו נא המורי' (במדבר כ') אהרן ומרים מה עשו:
(ט) האומר לאביו ולאמו לא ראיתי, כשחטאו בעגל ואמרתי מי לה' אלי (שמות ל"ב) נאספו
אלי כל בני לוי וכוזיתים להרוג את אבי אמו והוא מישראל או את אחיו מאביו או בן בתו וכן
עשו

ב א ו ר

ואף לו כורך למי שיעזור אותו, כי אם עזרת השם לבדו, וי"א מלשון מריבה, ידיו יריבו ריבו
וינקמו נקמתו. וטעם שלא בך את שמעון לדעת רש"י זהראב"ע בעבור עון פעור, כי היו
העובדים שמעונים. ויתכן שעזבו בעבור שאביו הפיכו בישראל, ויתברך גם הוא מברכת שאר
השנטיים אשר הוא בתוכם, ובפרט בחלק יהודה, כמו שנאמר מחבל בני יהודה נחלת בני שמעון,
כי היה חלק בני יהודה רב מהם וינחלו בני שמעון בתוך נחלתם (יהושע י"ט ט'). ויחד ברכה
ללוי אף שגם עליו אמר הוקן אחלקם ביעקב ואפי"ס בישראל (בראשית מ"ט ז'), בעבור כבוד
אהרן, ועוד כי מברכות השנט הזה יתברך כל ישראל, שהיו קרובותיו להם לרלון לפני השם.
(מדברי הרמב"ן): (ח) וללוי אמר, על לוי, או בעבור לוי אמר אל השם: חמיד ואוריך,
נגד המשפטים והתורות אשר יזכור להלן. אמר משפט האורים והתמים ראוי לאיש שהוא
חסידך, לו ולזרעו אחריו: אשר נסיתו במסה, לא ה' בתוך המועדים על ה' לנסותו כי ה'
לבנו שלם עמך: תריבהו על מי מריבה, נילית עמו והתאנפת בו על מי מריבה, וגזרת עליו
שלא יעבור לפני העם לארץ, אבל מ"מ חסידך הוא, אוהב לדק ומישרים, לא ימנעו דבר
מלשמו תורה ומלעשות משפט: (ט) האמר לאביו וגו', לא ישא פניו לאוהב ולא יחון את
רעהו בדבר אמת ולדק, ישמור אמתך וינכור את בריתך, ולא יחוש לאביו ולאמו לאחיו ולבניו,
וכן

ה מ ע ר

כמו שכתב הראב"ע שגם יהודה יחיה, כי אחרי שזכו בני ראובן ובני גד אל מקומם עלו בני
יהודה תחלה, כנזכר בכמה מקומות. והנה לא הזכיר שמעון אם בעבור שקלל אותו יעקב או
על דבר פעור (עיין ראב"ע ויתר המפרשים), אולם כללהו עם ברכת יהודה, כי שמעון
ויהודה נועדו יחדיו ללקח מלחמותיהם כנזכר בשופטים (א'), וא"כ בעזרת יהודה גם לו תלמח
ישועה.

תרגום אשכנזי

וזאת הברכה לג

ראיתיו ואת אהיו לא הכיר ואת
בנו לא ידע כי שמרו אמרתך
ובריתך ינצרו: (י) יורו משפטך
ליעקב ותורתך לישראל
ישומו קטורה באפה וכליל
על מזבחה: (יא) ברך יהוה
חילו ופעל ידיו תרצה מחץ
מתנים קמיו ומשנאויו מן

שפריכט : איך זאה איהן
ניכט, ווער ניכט קעננעט זיי
נע ברידער, ניכטס ווייס פאן
זיינען זעהנען, (זיא האלטען
בלאס דיין ווארט, אונד היי
טען דיינען בונד); (י) דיא
נור אנטערווייזען יעקב אין
דיינע רעכטע, אונד ישראל
אין דיינע לעהרע; דיא נור
לעגען רייכערווערק פאר דיי
נע נאזע, גאנצעס אפפער
אויף דיינען אלטאר. (יא) זעעג
נע, עוויגער! זיין פערמעגען,
לאס דיר זיין טהון געפאללען!

בניו קרי יקומון
נע מעגען זיינע האס
סער

ר ש י

תרגום אונקלוס

ואפי אחוהי ובנוהי לא נסיב ארי נטרו
מטרת מימך וקמך לא אשניאו: (י) בשרין
אלין דילפון דינה ליעקב ואוריתך לישראל
ישוון קטורת בוסמין קדמך וגמיר לרעוא
על מזבחה: (יא) ברך יי נכסוהי וקורבן
ידוהי תקביל ברעוא תבר חרעא דסנאוהי

עשו. ואי אפשר לפרש לבניו ממש ואחיו
מאביו וכן בניו ממש שהרי לויס הם
ומשבת לוי לא חטא אחד מהם שנאמר
כל בני לוי: כי שמרו אמרתך. לא יהיה
לך אלהים אחרים: ובריתך ינצרו. ברית
מילה שזאתם שנולדו במדבר של ישראל
לא מלו את בניה' והם היו מולין ומלין את
בניהם: (י) יורו משפטך. ראויין אלו
לכך: וכליל. עולה: (יא) מחץ מתנים
קמיו. מחץ קמיו מכת מתני' כענין שנאמר
ומתניהם תמיד המעד (תהלים ס"ט) ועל המעוררין על הנהונה אמר בן ד"א ראה שעתידין
חשמונאי ובניו להלחם עם היוני' והתפלל עליהם לפי שהיו מועטים י"ב בני חשמונאי ואלעזר
כנגד כמה רבנות לכך נאמר בכך ה' חילו ופעל ידיו תרצה: ומשנאויו מן יקומן. מחץ קמיו ומשנאויו
מהיות

ודבעלי
ומתניהם תמיד המעד (תהלים ס"ט) ועל המעוררין על הנהונה אמר בן ד"א ראה שעתידין
חשמונאי ובניו להלחם עם היוני' והתפלל עליהם לפי שהיו מועטים י"ב בני חשמונאי ואלעזר
כנגד כמה רבנות לכך נאמר בכך ה' חילו ופעל ידיו תרצה: ומשנאויו מן יקומן. מחץ קמיו ומשנאויו
מהיות

ב א ו ר

וכן ת"א דעל אבוהו ועל אמה לא רחם כד חבו מן דינא: (י) יורו וגו', ולזה ראוי הוא להורות
לעם ה' המשפטים והתורות, ולהיות מהם מקריבי קרבן, והם הכהנים: (יא) ברך ה' חילו,
ברך נכסיהם, באופן שיספיק להם מעט עסק צם, ויהי' להם פנאי להבין ולהורות: ופעל ידיו
הקרבות: מחץ מתנים קמיו, מחץ קמיו מכת מתנים, ומתנים תאר הפעל: ומשנאויו מן
יקומון

ה מ ע ר

(יא) מחץ מתנים, הנה לא מלאנו שילאו בני לוי בנבא להלחם, אם לא נאמר כדעת ח"ל בנראשית
רבה שנבא לאחרית הימים על החשמונאים, וגם בזה לא יחקרו המאמרים היטב, עם בכך
ה' חילו ופעל ידיו תרצה, שהכוונה על הקרבות: לכן יראה לי שהכוונה קמיו משנאויו,
על האנשים אשר יבואו לעורר על הנהונה נקרא ועדתו, וכבר מצינו שגם עוזיה שלח ידו לכתור
כהונה, ועל זה אמר שה' ירכה אך פועל ידיו של שבת לוי (ובענין אל תפן אל מנחתם בני
קרח

וזאת הברכה לג

יקומו: ם (יב) לבנימן
אמר ידיד יהוה ישכן לבטח עליו
חפף עליו כל-היום ובין כתפיו
שכן: ם שלישי (יג) וליוסף
אמר מברכת יהוה ארצו ממגד
שמים מטל ומתהום רבצת תחת:

ומגד

תרגום אשכנזי קעה

סער אויפקאממען! (יב) פאן
בנימן שפראך ער: דעם עווי-
גען ליעבלינג! דורך איהן גע-
זיכערט, ווירד ער רוהיג וואָה-
נען; ער בעשיטצט איהן אללע
צייט, וואָהנט צווישען זיינען
שולטערן. (יג) פאן יוסף שפראך
ער: פאן גאָטט געזעעגנעט
אויס זיין לאַנד, פֿרוכטבאר
דורך דען טהווא דעם הימ-
מעלם, אונד וועססערונג אויס
דער

ר ש י

מהיות להם תקומה: (יב) לבנימן אמר
לפי שברכת לוי בעבודת הקרבנות ושל
בנימין בנין ב"ה בחלקו סמך זה לזה
וסמך יוסף אחריו שאף הוא מסך שלה
היה בנוי בחלקו שנאמר וימאס באהל
יוסף וגו' (שם ע"ח). ולפי שנית עולמי'
חביב משילה לכך הקדים בנימין ליוסף:
חופף עליו. מכסה אותו ומגין עליו:
כל היום. לעולם ומשנצחה ירושלים לא
שרתה שכינה במקום אחר: ובין כתפיו
ש"ג אמה מעין עיטם ואם היה דעתו של
דוד לבנותו כדאיתא בש"ע קדשים אמרי נחתי ביה
פורתא משום דכתיב ובין כתפיו שכן אין
לך יאה בשור יותר מבתפיו: (יג) מברכת ה' ארצו.
כל טוב בארצו של יוסף: ממגד. ל' עדנים ומתק: שהתהום עולה ומלחמ
אותה

תרגום אונקלוס

ודבעלי דבבוהי דלא יקומו: (יב) לבנימן
אמר רחיקא דיי ישרי לרוחצן עלוהי יהי מגן
עלוהי כל יומא ובארעיה תשרי שכינתא:
(יג) וליוסף אמר מברכא מן קדם יי ארעיה
עבדא מגדנין מטלא דשמיא מלעלא
וממבוגי עינות תהומין דנגדן ממעמקי
ארעא

שכן. בנובא ארצו היה בית המקדש בנוי אלא שנמוך
דוד לבנותו כדאיתא בש"ע קדשים אמרי נחתי ביה
פורתא משום דכתיב ובין כתפיו שכן אין
לך יאה בשור יותר מבתפיו: (יג) מברכת ה' ארצו.
כל טוב בארצו של יוסף: ממגד. ל' עדנים ומתק: שהתהום עולה ומלחמ
אותה

ב א ו ר

יקומו, מחן קמיו ומשנאיו מהיות להם תקומה. (רש"י), והענין ככול כדרך השירים, כי
שערו מחן מתנים קמיו מן יקומו, ומחן מתנים משנאיו מן יקומו. והכוונה אהה ה' תלחום
את מלחמות השבט עם קמיו ומשנאיו, למען ינות להנות ולהורות, לשבט ולהקריב: (יב) ישכן
לבטח עליו, בנימן שהוא ידיד ה' ישכון לבטח על ה': חפף עליו, מכסה אותו ומגין עליו
תמיד: כל היום, לעולם משנצחה ירושלים לא שרתה שכינה במקום אחר: ובין כתפיו שכן,
בנובא ארצו היה בית המקדש בנוי. (רש"י). וכספרי איתא בית הנצירה הו' בנוי בחלקו של
בנימין וכראש תור יולא מחלקו של בנימין לחלקו של יהודה שנאמר ובין כתפיו שכן: (יג) מברכת
ה' ארצו, ארצו של יוסף מברכת מכל הארצות. (ספרי): ממגד, לשון עדנים ומתק: מטל,
שהיה על מצוי לה בכל שעה. (ספרי): ומתהום רבצת תחת, מלמד שהיתה מרובצת במעיינות

ה מ ע ר

קרח) ויכנע את אויביו. (יב) לבנימין אמר, לדעתי כוון בזה על המשכת מלכות יהודה
ובנימין גם אחרי גלות עשרת השבטים, וגם מנבל עלו ב' השבטים האלה, ושנו לארזם,
ועל זה נאמר כי ישכון לבטח, ואמר כבוד ה' חופף עליו כל היום, כי יהודה עוד רד עם אל
אחרי אשר ישראל נסוגו אחר, גם אחרי אשר כשל יהודה עם, ומעלו מעל בה', עוד עמדו
להם מלכים הזקיקו ביראת ה', ותמיד כהני ה', והיכל הקדש יקרו מאוד. והנה לא הזכיר
דבר ממשלת יהודה, אף כי הוא הראש, לשי שמך על ברכת יעקב, שכבר הבטיח לא יסור
שבט מיהודה. (יג) וליוסף אמר, כמו שהרזיב הדבור אלל לוי לשי שהיה בזיר ה', ומברכתו
יתברך

וזאת הברכה לג

תרגום אשכנזי

(יד) וממגד תבואת שמש וממגד
גרש ירחים: (טו) ומראש הררי-
קדם וממגד גבעות עולם:
(טז) וממגד ארץ ומלאה ורצון
שכני סנה תבואתה לראש יוסף

דער טיעע. (יד) מיט פֿרייב.
טען, דיא דיא זאָנע רייפֿט,
מיט פֿרייטען פֿאָן דעם טרועב
דער מאָנדע, (טו) מיט דען
געווירצען אוראלטער בערגע,
מיט דען פֿרייטען עוויגער היי
געל, (טז) מיט פֿרייטען איי
נעם זעעגענפֿאללען לאַנדעס,
פֿאָן דער גנאָדע דעססען,

דער מיר אים דאָרנבוש ערשיענען; די עזע קאָמעע אויף דאָז הויפט יוסף'ס, אויף דיא
שוי

תרגום אונלום

ר ש י

ארעא: (יד) ועבדא מגדנין ועללן מיבול
שקשא עבדא מגדנין מריש ירח בירח:
(טו) ומריש מוריא בכיריא ומפוב רמן דלא
פסקון: (טז) ומפוב ארעא ומלאה ורעי ליה
דשכינתיה בשמיא ועל משה איתגלי באסנה
ייתון קל אליון לרישא דיוסף גברא פרישא

אותה מלמטה אתה מולא בכל השמים
ברכתו של משה מעין ברכתו של יעקב:
(יד) וממגד תבואות שמש. שהיתה ארצו
פתוחה לחמה וממתקת הפירות: גרש
ירחים. יש פירות שהלכנה מבשלתן ואלו
הן קשואין ודלועין. ד"א גרש ירחים.
שהארץ מגרשה ומוליאה מחדש לחדש:
(טו) ומראש הררי קדם. ומבורכת מראשי
ביסול הפירות שהרריה מקדימין לבכר
ביסול פירותיהם. ד"א מגיד שקדמ' בריאתן
לשאר הרים: גבעות עולם. גבעות העושות

פירו' לעולם ואינן פוסקות מעובר הגשמים: (טז) ורצון שכני סנה. כמו שוכן סנה. ותהא ארצו
מבורכת רצונו ונחת רוחו של הק"ב הנגלה עליו בתחלה בסנה: רצון. נחת רוח ופיוס וכן כל רצון
שבמקרא: תבואתה. ברכה זו לראש יוסף: נזיר אמי. שהופרש מאתו במכירתו:
דאחוי
נכור

ב א ו ר

(ס): (יד) תבואת שמש, שהיתה ארצו פתוחה לחמה (ס) המבשלת וממתקת את הפירות:
גרש ירחים, יש פירות שהלכנה מבשלתן, והיא גורשת ומוליאה אותן, ד"א גרש ירחים,
שהארץ מגרשת ומוליאה מחדש לחדש. וכן נראה ממשקלו: (טו) ומראש, הנושם המעולה
והיקר יקרא ראש, וכן בשמים ראש (שמות ל' כ"ג), או הוא בנוי לכל דבר חשוב ומעולה,
והי' פה שם נרדף למגד: הררי קדם וממגד גבעות עולם, שהם מששת ימי בראשית והברכה
מלויה בהם, מה שאין כן בהרים וגבעות שנתחדשו ונתהוו אחרי כן. והכוונה שארצו מבורכת
בכל דבר טוב ומשובח, בתבואת ארץ המישור ובברכות הררי עד, אם בדברים שלומחים עליהם,
או בגנזים בתוכם, והיו, (טז) וממגד ארץ ומלאה, מאשר היא מלאה, ממטמוניות שבה.
ובספרי אמרו מלמד שארצו של יוסף מליאה ואינה חסירה כל ברכה. רבי שמעון ב"י אמר
אדם מעמיד ספינתו בחלקו של יוסף. אין לריך חון ממנה כלום: ורצון שכני סנה, ותהא
ארצו מבורכת רצונו ונחת רוחו של הקדוש ברוך הוא הנגלה עליו בתחלה בסנה: ורצון, נחת
רוח ופיוס, וכן כל לשון רצון שבמקרא. (רש"י), ומלת שכני כמו שוכן לוי: תבואתה, הברכה
הזאת

ה מ ע ר

יתכרך העם כן הרבה בברכות יוסף, יען משרתו יהושע, אשר הנחיל את העם והיה המנהיג
הראשון אחריו, היה משבט זפרים, ולזה סיים רבנות זפרים וגו'.

ולגד

וזאת הברכה לג

וּלְקַדְקַד נְזִיר אֶחָיו: (יז) בְּכֹזֶר שׁוֹרוֹ
הַדָּר לוֹ וְקִרְנֵי רֹאשׁ קִרְנָיו בָּהֶם
עַמִּים יִנְגַח יַחְדָּו אֶפְסֵי אֶרֶץ וְהֵם
רִבְבוֹת אֶפְרַיִם וְהֵם אֶלְפֵי
מְנַשֶּׁה: * ס רביעי (יח) וּלְזִבּוּלָן
אָמַר שְׂמַח זִבּוּלָן בְּצִאתָךְ

* נשבת במנחה ובכ' וה' קורין ע"כ ויששכר
מועם מנשה. (יח) צו זבולון שפראך ער: פרייע דיק זבולון בייא דיינעם אויסצוגע, אונד

תרגום אשכנזי קעו

שייטעל דעם געקרענטען אונ.
טער דען ברודערן. (יז) זיין
ערשטגעבארנער שטיער! פֿאַן
מאיעסטעטישעם אנזעהען,
זיינע הערנער זינד וויא דעם
וואלדשטיערס הערנער, מיט
איהנען שטעסט ער דיא פֿעל.
קער צו הויפֿען, ביז אן דאז
ענדע דעם לאַנדעס; זיא זינד
דיא מיריאדען אפרים'ס, אונד
דיא טויזענדע דעם שטאַמי.

דוא

ר ש י

תרגום אונקלוס

דְּאֶחָיו: (יח) רָבָא דְבְנוּהֵי וְיָא לֵיה וּגְבוּרָן
דְּאֶתְעִבְדָּא לֵיה מִן קַדָּם תּוּקְפָא וְרוּמָא
דִּלְיָה בְּגִבּוֹרְתֵיהָ עִמָּמָא יִקְפִּיל בְּחָדָא עַד
סִפֵּי אַרְעָא וְאִינוּן רִבּוּתָא דְּבֵית אֶפְרַיִם
וְאִינוּן אֶלְפֵי דְּבֵית מְנַשֶּׁה: (יח) וּלְזִבּוּלָן
אָמַר חֲדֵי זִבּוּלָן בְּמִקְרָךְ לְאַגְחָא קִרְבָּא עַל
בְּעֵלֵי

(יז) בכור שורו. יש בכור שהוא לשון גדולה
ומלכות שנה' חף אני בכור אתנהו (תהלים
פ"ט) וכן בני בני ישראל (שמות ד'):
בכור. מלך היוכל ממנו הוא יהושע:
שורו. שמו קשה בשור לכנוש כמה מלכים:
הדר. נתן לו שנאמר ונתת מהודך עליו
(במדבר כ"ז): וקרני ראש קרניו. שור
כמו קשה ואין קרניו נאות אבל ראש
קרניו נאות ואין כמו קשה נתן ליהושע
כוחו של שור ויפני קרני ראש: אפסי

אין. ל"א מלכים אפשר שכלם מא"י היו אלא אין לך כל מלך ושלטון שלא קנה לו פלטרין ואחווה
נא"י שחשבה לכלם היא שנאמר נחלת בני לבנות גוים (ירמיה ג'): והם רבבות אפרים. אותם
המנוגחים הם הרבבות שהרג יהושע שנה' אפרים: והם אלפי מנשה. הם האלפים שהרג גדעון
במדן שנאמר וזבח וללמונע בקרקר וגומר (שופטי ח'): (יח) ולזבולון אמר. אלו ה' שבטים
שנידך באחרונה זבולון גד דן ונפתלי ואשר כפל שמותיהם לחזקם ולהגבירם לפי שהיו חלשים
שכלל השבטים. הם הם שהוליד יוסף לפני פרעה שנאמר ומקלה אחיו לקח חמשה אנשים (בראשית
מ"ז) לפי שנראי חלשים ולא ישים אותם לו שרי מלחמתו: שמה זבולון כלאתך ויששכר באהליך.
זבולון ויששכר עשו שותפות זבולון יושב לחוף ימים ויאלץ לפרקמטיא בספינות ומשתכר ונותן
לחוד פיו של יששכר והם יושבים ועוסקים בחורה לפיכך הקדים זבולון ליששכר שתורתו של יששכר
על ידי זבולון היתה: שמה זבולון כלאתך. הללח כלאתך לסחורה. ויששכר הללח בישיבת אהליך
לחורה לישב ולעבד שנים ולקבוע חדשים כמו שנאמר ומבני יששכר יודעי בינה לעתים וגו'
ראשיהם מאתי' (דברי הימים א' י"ג) ראשי מנהדרין היו עוסקי' בכך. ועל פי קביעות עתיהם ועבוריהם.
עמים

ב א ו ר

הוא, והתחברו שנים סימנין התי"ו והה"א, כמו עזרתה ישועתה בלרתה. (ראב"ע):
(יז) בכור שורו, הוא יהושע, שהוא ראשון לבית יוסף. הדר לו, נתן לו שנאמר ונתת
מהודך עליו (במדבר כ"ז): וקרני ראש קרניו, קרני הראש הם רמים ומהודרים:
והם רבבות וגומר, הקרנים שזכר הם שנים, רבבות אפרים ואלפי מנשה: (יח) בצאתך,
שמה בשאתה יולא באניות למסחר, ולהביא ברכה לארץך, כי זבולון לחוף אניות ישכון:
באהליך

וַיִּשְׁכַּר בְּאַהֲלֵיהֶם: (יט) עַמִּים
הָרִיקָאוּ שֵׁם יִזְבְּחוּ וְזָבְחוּ זָדָק
כִּי שָׁפַע יָמִים יִינְקוּ וְשָׁפַע יָמֵינוּ

דוא יששכראין דיינען הויטמן .
(יט) זיא לארען פעלקער איין
צום בערגע , דארט שלאג
טען זיא שולדלאזע אפפער ,
דען זיא זויגען איבערפלוס דער
מועערע , אונד פערבארגענע

ר ש י

תרגום אונקלוס

בְּעַלֵי דְבִקְבָהּ וַיִּשְׁשַׁר בְּמַהֲבָהּ לְמַעַבְדֵי זַמְנֵי
מוֹעֲדֵיא בִירוּשָׁלַם: (יט) שְׁבַטֵיא דְיִשְׂרָאֵל
לְטוֹר בֵּית מִקְדָּשָׁא יִתְפַּנְשׁוּן תַּמָּן יִכְסוּן
נְכֶסֶת קוּדְשֵׁין לְרַעְוָא אַרְי נְכֶסֶי עַמְמֵיא
יִיכְלִין וְסִימֵן דְּמַשְׁמָרָא בְּחָלָא יִתְגַּלְיִין לְהוּן:

(יט) עמים . של שבטי ישראל : הר יקראו .
להר המוריה יחספו כל חסיפה על ידי
קריאה היא ושם יזבחו זבחים זדק :
כי שפע ימים יינקו . יששכר וזבולון ויהא
להם פנאי לעסוק בתורה : ושפוני טמוני
חול . כסויי טמוני חול טרית וחלזון וזכוכי
לבנה היולחים מן היס ומן החול וזחלקו
של יששכר וזבולון היה כמו שאמור במסכ'
מגילה וזבולון עם חרף נסאו למות (שופטי'
ה') משו' דנפתלי על מרומי שדה (זס)

ה' משו' דנפתלי על מרומי שדה (זס) היה מתרעם וזבולון על חלקו לאחי נתת שדות וכרמים
וכו': ושפוני . לשון כסוי כמו שנאמר ויספון את הבית (מלכים א' ו') וספון בארו (זס ז')
וזרנומו ומטלל בניורי אחרא . דבר אחר עמים הר יקראו על ידי פרקמטיא של זבולון תגרי אומות
העולם באים אל ארצו והוא עומד על הספר והם אומרים הואיל ונלטרנו עד כאן נלך עד
ירושלים ונראה מה יראה של אומה זו ומה מעשיה והם רואי כל ישראל עובדים לאלוה אחד ואוכלים
מאכל אחד לפי שהנכרים אלוהו של זה לא באלוהו של זה ומאכלו של זה לא מאכלו של זה והן
אומריין אין אומה כשירה כזו ומתגייירין שם שנאמר שם יזבחו זבחי זדק : כי שפע ימים יינקו .
זבולון

ב א ו ר

באהליך , שמה במנוחתך באהליך כי ראה מנוחה כי טוב , כאשר אמר הזקן בזכרתו (בראשית
מ"ט ט"ו) : (יט) עמים , של שבטי ישראל : הר יקראו , כאשר יזבחו יורדי היס , מביאים כל
הון יקר אל ארצם , בהמון חוגג לירושלים לזכות שם זבחי תודה , ולספר נפלאות ה' נקהל עם ,
כמו שאמר המשורר (תהלים ק"ז) , והשלמים והתחודות הבאים שלא על החטא נקראים זבחי
זדק : שפע ימים יינקו , יששכר וזבולון יהיה להם עושר רב . כי יבא להם שפעת נכסים מן
היס , אשר הם שוכנים על ידו , ועל ידו כסויי טמוני חול , כדתני רב יוסף (פרק קמא דמגילה
דף ז') , שפוני זה חלזון , טמוני זה טרית , חול זו זכוכית לבנה . ופי' רש"י חלזון דג עולה מן
היס להרים , ולזבעין בדמו תכלת , ונמכר בדמים יקרים , (ועיין מה שכתוב מזה בפרשת תרומה
כ"ה ד') . טרית , מין דג שקורין טונינא , (והוא מין דג טהור גדול מאוד , הנקרא כן בלשון
רומי . עיין בערוך) , זכוכית לבנה היולח מן החול , כדאמריין ביציאות השבת חול של זבולון
שזב משאר חולות וראוי לזכוכית לבנה . והנה הזכוכית נעשה במלאכה מחול דק עם אשר הנקרא
פִּקְטֻטְטֵע , כאשר יתערבו יחד ויובאו באש , יתרכבו ויותבו ויוללו , עד שיזבזבו כעין מתבת נגד
וון , וכאשר יתקררו יזבזבו לקשיותם , ויהיה גוף כלול . ובספורי דברי הימים אשר לאומות
הגידו שהמלאכה ההיא לא נודעה בימים הקדמונים כי אם לאנשי צור וכידון והיה הדבר סוד
סחוס ביניהם , כי עשו על ידו מסחר רב , בהביאם את הזכוכית באניות לארץ מרחק , ומכרוהו
שם בדמים יקרים . והנה זבולון היה על ירך לידון , כמו שכתוב וירכתו על לידון (בראשית
מ"ט י"ג) וחול של זבולון שזב משאר חולות וראוי לזכוכית לבנה כמו שזכרנו , ויתכן שהיו אנשי
זבולון יששכר בעלי הזכמה והמלאכה היקרה ההיא ומכרו את הזכוכית לאנשי לידון , והם הזבילוהו
למרחקים ועשו בהם סחורה , או שאנשי השבט בעצמם הביאו אותו לארצות אחרות באניות ,
וכל הספינות הנאות מן החוף ההוא אל ארץ רחוקה על שם הנידוניים נקראו , כי היו צור
ולידון המפורסמים שבאומות לעשות מלאכה נמים רבים , ואפשר שעל זה רמז באמרו ושפוני
טמוני חול , דרך מליצת השיר , שהשפע טמון אללם בחול , ובלתי נודע לאלזם : ושפני , לשון
כסוי

וזאת הברכה לג

תרגום אישכנזי קעז

שעטצע דעם זאנדעס. (כ) צו
גד שפראך ער: געלאַבט זיין,
דער גד ווייטע גרענצען גאב!
ער לעגט זיך הין, וויא איינע
לעווין, פֿערצעהרט אַרם אונד
שייטעל; (כא) שאַן האַט ער
דען אַנפֿאַנג זיך ערוועהן,
צום ערבטהייל פֿאַם געזעטצן
געבער, דען ער פֿערעהרט;
ציהעט פֿאַר דעם פֿאַלקע פֿאַר.

חול: ס (כ) ולגד
אמר ברוך מרחיב גד כלביא
שכן וטרף זרוע אף קדקד:
(כא) וירא ראשית לו כישעם
חלקת מחקק ספון ויתא ראשי

by

תרגום אונקלוס

ר ש י

או

זבולון וישכר ה' נותן להם ממון בשפע:
(כ) ברוך מרחיב גד. מלמד שהיה תחומו
של גד מרחיב והולך כלפי מזרח: כלביא
שכן. לפי שהיה סמוך לספר לסיכך ומשל
באריות שכל סמוכים לספר לריבים להיות
גבורים: וטרף זרוע אף קדקד. הכוונה
היו נכרין חותכין הראש עם הזרוע במכה
אחת: (כא) וירא ראשית לו. ראה ליטול לו חלק
כי שם חלקת. כי ידע אש שם בנחלתו חלקת שדה
קבורת מחוקק והוא משה: ספון. אותה
חלקה ספונה וטמונה מכל בריה שנאמר ולא ידע
איש את קבורתו (דברים ל"ד): ויתא. גד:
ראשי עם. הם היו הולכים לפני החלון בכבוד
הארץ לפי שהיו גבורים וכן הוא אומר אחת
מעברו

(כ) ולגד אמר ברוך דאפתי לגד בליחא
שרי ויקטול שלטונין עם מלכין: (כא) ויתקבל
בקדמיתא דיליה ארי תמן באחסנתיה משה
ספרא רבא דישראל קביר הוא נפק ועאל
בריש

אחת: (כא) וירא ראשית לו. ראה ליטול לו חלק
כי שם חלקת. כי ידע אש שם בנחלתו חלקת שדה
קבורת מחוקק והוא משה: ספון. אותה
חלקה ספונה וטמונה מכל בריה שנאמר ולא ידע
איש את קבורתו (דברים ל"ד): ויתא. גד:
ראשי עם. הם היו הולכים לפני החלון בכבוד
הארץ לפי שהיו גבורים וכן הוא אומר אחת
מעברו

ב א ו ר

בסוף, כמו שנאמר ויספון את הבית (מלכים א' ו' ט'), וספון בארו (שם ז' ג'), כן פירש רש"י
ז"ל. ויתכן שהוא מלשון חשיבות וחלוקת הכבוד, וכן מלאנו בתרגום שני (אסתר א' י"ב), ולא
ספנת יתהון, כבדה אותם, ועוד שם (ז' יו"ד), גברי עלמא לא ספנית, גבורי העולם הזה
לא כנדתי, וכן נמלא במ"ק (דף ב"ח א'), מאן חשיב מאן ספין. ויהיה השעור פה דברים יקרים
וחשובים הטמונים בחול: (כ) ברוך מרחיב גד, מלמד שהיה תחומו של גד מרחיב והולך כלפי
מזרח. (ספרי): (כא) וירא ראשית לו, ראה ליטול לו חלק בארץ סיחון ועוג, שהיא ראשית
בגוש הארץ: כי שם חלקת, כי ידע אש שם בנחלתו, חלקת שדה קבורת מחוקק והוא משה:
ספון, אותה חלקה ספונה וטמונה מכל בריה, שנאמר ולא ידע איש את קבורתו (לקמן ל"ד ו').
(רש"י). ומתרגום אנקלוס משמע שמלת ספון מוסב על מחקק, וכן היה ראוי בעבור היותו
לשון זכר, אלא שהטעם מפריד ביניהם. ולפי מה שכתבתי למעלה בבאור מלת ספוני, יתכן
לומר שגם פה ענינו מלשון חשיבות, וכך פירושו, ראוי ליטול לו ראשית, במקום אשר נתן
לו המחוקק את חלקו, והי' המחוקק הזה ספון וחשוב אללו, כי עשה כאשר לוהו, ומהו?
ויתא ראשי עם וגומר: ויתא, גד: ראשי עם, הם היו הולכים לפני החלון בכבוד הארץ
לפי שהיו גבורים, וכן הוא אומר נתנו נעבור חלוצים לפני ה' וגומר (במדבר ל"ב ל"ג). (רש"י).
צדקת

ה מ ע מ ר

(כ) ולגד אמר, כאשר התפלל על ראובן לעיל ימי ראובן לפי שהיה בראש הלכא, כן אמר
גם על גד אש צדקת תפלה או הבטחה, וטרף זרוע אף קדקוד:

עִם צְדָקַת יְהוָה עֲשֵׂה וּמִשְׁפָּטֶיךָ
 עִם-יִשְׂרָאֵל: ׀ חמישי (כג) וּלְדָן
 אָמַר דָּן גִּיּוֹר אֲרִיָּה יִזְנֶק מִן-הַבֶּשֶׂן:
 (כג) וּלְנַפְתָּלִי אָמַר נַפְתָּלִי שִׁבְעַ
 רְצוֹן וּמִלָּא בְרַכְתָּ יְהוָה יָם וְדָרוֹם
 יִרְשָׁה: ׀ (כד) וּלְאֲשֵׁר

אמר

אן, איבט גערעכטיגקייט דעם
 עויגען, ערפֿיללט געגען ישראל
 זיינע פֿלֿיכט. (כג) פֿאָן דן
 שפראך ער: דן איזט וויא
 איין יונגער לעווע, דער פֿאָם
 בשן העראבשפרינגט. (כג) פֿאָן
 נפתלי שפראך ער: נפתלי האט
 דעם עויגען גנאדע, אונד ווי
 נעם זעעגענס איבערפֿלוס,
 אבענד אונד מיטטאג איזט
 זיין בעזטיק. (כד) פֿאָן אשר
 שפראך

ר ש י

תרגום אונקלוס

בְּרִישׁ עָמָא וּבִין קָדָם יִי עֶבֶד וְדִינוּהִי עִם
 יִשְׂרָאֵל: (כג) וּלְדָן אָמַר דָּן תִּקְיָךְ כְּגִיּוֹר
 אֲרִיִּין אֲרַעִיָּה שְׂרַיָּא מִן נַחְלֵיָּא דְנַגְדִּין
 מִן מַחְנֵן: (כג) וּלְנַפְתָּלִי אָמַר נַפְתָּלִי
 שִׁבְעַ רַעְנָא וּמְלֵי בְרַכְּן מִן קָדָם יִי מַעֲרַב
 יָם גִּיּוֹסַר וְדָרוּמָא יִירַת: (כד) וּלְאֲשֵׁר

אמר

מעברו חלוקים לפני אחיכם וגו' (במדבר
 כ"ג): לדקת ה' עש. . שהאמינו דבריהם
 ושמו הכטחתם לעבור את הירדן עד
 שכבשו וחלקו. דבר אחר ויתא משה
 ראשיעם: לדקת ה' עשה. על משה אמור:
 (כג) דן גור אריה. אף הוא היה סמוך
 לספר לפיכך מושלו באריות: יזנק מן
 הבשן. כתרוממו שהיה הירדן יולא מחלקו
 ממזרת פמיי"אס והיא לשם שהיא
 בחלקו של דן שנאמר ויקראו ללשם דן
 (יהושע י"ט). וזינוקו וקילוחו מן הבשן. דבר אחר מה זינוק זה יולא ממקום אחד וחלק לשני
 מקומות כך שבטו של דן נטלו חלק בשני מקומות תחל' נטלו בשכונות מערבית עקרון וסניבותיה
 ולא ספקו להם ובאו וילחמו עם לשם שהיא פמיי"אס והיא בשכונות מזרחית שהרי הירדן יולא
 ממזרת פמיי"אס והוא במזרחת של ארץ ישראל ובא מלפון לדרום וכלה בקצה ים המלח שהיא
 במזרח יהודה שנטל בדרומה של ארץ ישראל כמו שמפורש בספר יהושע והוא שנאמר וילא גבול
 בני דן מהם וגומ' ויבאו וילחמו עם לשם וגומר יולא גבולם מכל אותה הרוח שהתחילו לנחל
 בה: (כג) שבע רלון. שהיתה ארעו שבעה כל רלון יושביה: ים ודרום ירשה. ים נכרת נפלה
 בחלקו ונטל מלא חבל חרס בדרומה לפרוס חרמים ומכמורות: ירשה. לשון לוויו כמו עלה רש
 (דברים א') והטעם של מעלה בראש מוכיח כמו ירש ידע לקח שמע בשמוסיף בו ה"א יהיה
 הטע' למעלה שמעה ידעה סלחה לקחה אף כאן ירשה לשון לוויו ובמסורת הגדולה מליו
 באלפא

ב א ו ר

צדקת ה' עשה, שמלא בידו את אשר דבר בפיו, שדרו בני גד ללאת עם ישראל להלחם באויביהם,
 ולא הזכיר ראובן, ויתכן כי זה בעבור שהיו בני גד גבורים יותר מבני ראובן. והנה דבריהמיים
 לעד שאמר על בני גד ובני אריה פניהם, ולא תמלא כן בבני ראובן. (ראש"ע): (כג) ויזנק
 מן הבשן, מה זינוק זה יולא ממקום אחד וחלק לשני מקומות, כך שבטו של דן נטל לו
 חלק בשני מקומות, וכן הוא אומר וילא גבול בני דן מהם, ויעלו בני דן וילחמו. (ספרי):
 (כג) שבע רצון, שם התואר מוסב על נפתלי ורלון מוסב על השם הנאמר ארזיו, והשעור אהה
 נפתלי, הנך שבע רלון ה' ומלא ברכת ה', לפי שהיתה ארעו מלאה כל טוב. ובספרי מלמד שהיה
 נפתלי שמה בחלקו בימים ובדגים וספניות: ומלא ברכה ה', זו נקעת גווסר. (ספרי).
 ים ודרום, ים זה ים של סופני ודרום זה ימה של עבריה. (ספרי): ירשה, לשון לוויו, כמו
 עלה רש (דברים א' כ"א) והטעם שלמעלה בראש מוכיח, כמו ירש ידע לקח שמע בשמוסיף

וזאת הברכה לג

אמר ברוך מבנים אשר יהי רצוני
אחיו וטבל בשמן רגלו: (כה) ברזל
ונחשת מנערה וכימיה דבאה:

אין

תרגום אשכנזי קעח

שפראך ער: פאן אללען זעה:
נען ווירד אשר געזעענגעט,
בעליעבט בייא זיינען ברודערן,
טונקט זיינען פֿוים אין אהל.
(כה) אייוען אונד ערץ זייא
דיין ריעגעל, דיין אלטער זייא

זייא

ר ש י

תרגום אונקלוס

אמר בריך מברכת בניה אשר רעוא
לאחיה ויתרבי בתפנתקי מלכין: (כה) תקיף
כפרולא וכנתשא וביומי עולמוהך תוקףך:
לית

באלפא ביתא לשון זווי דטעמיהון מלעיל:
(כד) ברוך מבנים אשר. ראיתי בספרי
אין לך בכל השבטים שנתברך בננים כאשר
ואינו יודע ביחד: יהי רצוני אחיו. שהיה
מתרלה לאחיו בשמן אנפיקיון ובקפלאות
והן מרכין לו בתבואה. ד"א יהי רצוני
לכהנים גדולים ומלכים הנמשחי' בשמן זית: וטובל בשמן רגלו. שהיתה ארצו מושבת שמן כמעין ומעשה
שנלטרבו אנשי לודקיא לשמן מנו להם פילמוסטוס אחד נו' כראיתא במנחות: (כה) ברזל ונחשת
מנעלך. עבשיו הוא מדבר כנגד כל ישראל שהיו גבורים ויזבים בערי הספר ונעלי' אותה שלא
יובלו האויבים ליבנס בה כאלו היא סגורה במנעולים ובריחים של ברזל ונחשת. דבר אחר ברזל
ונחשת מנעלך ארצכם נעולה בהרים שחולצין מהם ברזל ונחשת וארצו של אשר היתה מנעולה
של א"י: וכימיה דבאך. וכימים שהם טובי' לך שהן ימי תחלתך ימי נעורייך כן יהיו ימי זקנותך
שהם דואבין זבים ומתמוטעין. דבר אחר וכימיה דבאך וכימים שהם טובי' לך כמנין ימך כל
הימים אשר אתם עושים רצונו של מקום יהיו דבאך שכל הארצות יהיו דובאות כסף וזהב
לא"י שתהא מבורכת בפירות וכל הארצות מתפרנסות הימנה וממשיכות לה כסף וזהב
אשקור"נט הכסף והזהב כלה מהן שהן מויבות אותו לארצכם:

אין

ב א ו ר

זו ה"א יהיה הטעם למעלה שמעה ידעה סלחה לקחה אף כאן ירשה לשון זווי, ובמסורת
הגדולה מלינו באלפא ביתא לשון זווי דטעמיהון מלעיל. (רש"י): (כד) ברוך מבנים אשר,
על דרך הפשט בטעם יהי רצוני אחיו, יאמר שיהיה אשר מבורך מפי כל בני יעקב אביהם,
ורצוני לכל אחיו. והטעם כי ארצו שמנה, ומשם יבואו המעדנים לכל השבטים, וכלם יברכוהו.
וה"א בריך מברכת בניה, נראה שרצה לומר שיתר השבטים יביאו לו איש את ברכת ארצו מחיר
השמן שנמלא בחלקו לרוב, ויהיה אם כן הוא מבורך בכל הטוב הנמשא לכל השבטים, והוא
טעם רצוני אחיו, שימכרו לו ויקנו ממנו לרצון להם. (מדברי הרמב"ן). וכן איתא בספרי שהיה
מתרלה לאחיו בשמן אנפיקיון ובקפלאות, והן מרכים לו בתבואה: וטבל בשמן רגלו, שארצו
של אשר מושבת שמן כמעין. (ספרי). ואמר טבל בשמן על דרך מליכה כטעם כנס דין לנשוא:
(כה) ברזל ונחשת מנעלך, ארצך תהיה נעולה בהרים שחולצין מהם ברזל ונחשת. ורש"י
ז"ל כתב שעבשיו הוא מדבר כנגד כל ישראל, שארצו של אשר היתה מנעולה של ארץ ישראל,
כאלו הארץ סגורה על ידם במנעולים ובריחים של ברזל ונחשת: וכימיה דבאך, וכימים שהם
טובים לך, שהן ימי תחלתך ימי נעורייך, כן יהיו ימי זקנותך שהם דואבין ומתמוטעין,
רש"י. וכן מתורגם בלשון אשכנז. דבר אחר וכימיה דבאך, וכימים שהם טובים לך, כמנין ימך,
כל הימים אשר אתם עושים רצונו של מקום, יהיה דבאך, שכל הארצות דובאות כסף וזהב
לארץ ישראל שתהא מבורכת בפירות, וכל הארצות מתפרנסות ממנה, וממשיכות לה כסף
וזהב אשקור"נט (כריך להיות אשקול"נט, והוא חזיטפלוט בלשון אשכנז) הכסף והזהב כלה מהם,
שהם

תרגום אשכנזי

וזאת הברכה לג

וויא דיינע יונענד . (כו) ניכטס
גלייכט דיינעם גאטטע, ישורון!
דיא היממעלרעניערט ער, דיר
צו העלפען, לענקט מיט זיי
נער ערהאבענען מאכט דיא
וואלקען, (כו) דיא וואהנונג
דעם אוראלטען גאטטעס,
אונד דיא עוויגען ארמע דער
אינטערוועלט, טרייבט פיינדע
פאר דיר אויס, שפריכט: ראט.
טע אויס! (כח) אונד ישראל
וואהנט זיכער, אבגעוואנדערט

(כו) אין כאל ישרון רכב שמים
בעזרה ובגאותו שחקים : *
(כז) מענה אלהי קדם ומתחת
זרעת עולם ויגרש מפניה אויב
ויאמר השמד: (כח) וישכן ישראל
בטח בדרך עין יעקב אל ארץ דגן
ותירוש אף שמיו יערפו טל:

אשריך

יעקב'ס

ר ש י

תרגום אונקלוס

(כו) אין כל ישרון דע לך ישרון שאין כל בכל
אהי העמי ולא כבודך לורס : רוכב שמים .
הוא אותו אלוה שבצורך ובגאותו הוא רוכב
שחקים : (כו) מעונה אלהי קדם . למעון
השחקים לאלהי קדם שקדם לכל אלהים
וברר לו שחקים לשבתו ומעונתו ומתחת
מעונתו כל בעלי זרוע שוכנים : זרועות
עולם . סיחון ועוג ומלכי כנען שהיו תקפו
וגבורתו של עולם לפיכך ע"כ יחדו ויועזו
וכחם חלש מפניו לעולם אימת הגבורה
על הגמוך והוא שהכת והגבורה שלו בצורך :
ויגרש משניך אויב . ויאמר לך השמד אותם :
מעונה . כל תיבה שזריכה למ"ד בתחלת'
הטל לה ה"א בסופה : (כח) בטח בדד .

(כו) לית אלהא אלא אלהא דישראל
דשכינתיה בשמיא בסעדה ותוקפיה בשמי
שמיא : (כז) מדור אלהא דמלקדמין
ובמימריה איתעביד עלמא ותריה מן קדמך
סנאה ואמר שישי : (כח) ושקא ישראל
לרוחצן בלחודיהון בעין ברכתא דברכיבנין
יעקב אבוהון לארעא עבדא עבר וחמר
אף שמיא דעילגיהון ישמשון בטלא :

טובך

כל יחיד ויחיד איש תחת גופו ותחת תאנתו מפוזרין ואין לריבין להתאסף ולישב יחד מפני האויב:
עין יעקב . כמו ועינו בעין הדולח (במדבר י"א) בעין הברכה שברכס יעקב לא כדד שאמר
ירמיה בדד ישבתי (ירמיה ט"ו) אלא בעין הנטחה שהבטיחם יעקב והיה אלהים עמכם והשיב אתכם
אל ארץ אבותיכם (בראשית מ"ח) : יערפו . יעיפו . אף שמיו יערפו על . אף ברכתו של יאחק נוספת על
ברכתו

ב א ו ר

שהם מוזכות אותו לארבעם . (רש"י) : (כו) אין כאל ישרון , אחר שגמר ברכת כל שבע ושבע,
שז לברך הכלל , ואמר דע לך ישרון שאין כאל בכל אלהי העמים ולא כבודך לורס : רכב שמים,
הוא אותו אלוה, שבצורך ובגאותך הוא רוכב שמים ושחקים ממעל : (כו) מענה אלהי קדם,
השחקים שהם למעון לאלהי קדם, שקדם לכל נמלא, וה"א מעונה תחת למ"ד בתחלת התיבה,
כך כתב רש"י ז"ל . והרא"ם כתב שיותר נכון לומר שהיא ה"א הנקבה, וכן מלאנו ומעונתו כליון
(תהלים ע"ו ג') אלא שלפי זה היה ראוי להיות מענת : ומתחת זרעת עולם, נראה שגם זה
מוסב למעלה, בצורך ובגאותך הוא רוכב זרועות עולם מתחת, ויהיה פה עולם המלאות
בכלל (וועלט) . לא הזמן לבד ; או תהיה הכוונה זרועות תחת, שהן מימות עולם וכן מתורגם
בלשון אשכנז : ויגרש מפניה אויב, ויאמר לך השמד אותם : (כח) בדרך, נבדל מיתר האומות:
עין יעקב, מי שילא ממעין יעקב, וכן וממי יהודה ילאו (ישעי' מ"ח א') . (הראב"ע) . והשעור
וישכן ישראל בטח בדד, וישכן עין יעקב בטח בדד: אל ארץ, כמו הארץ, וכן והתפללו אל המקום הזה :

מי

וזאת הברכה לג לד

(כט) אֲשֶׁר־יִהְיֶה יִשְׂרָאֵל מִי כְמוֹתָ עִם נוֹשַׁע בִּיְהוָה מִגֵּן עֲזָרָה וְאֲשֶׁר־חָרַב גְּאוֹתָהּ וַיִּכְחָשׁוּ אֹיְבֵיהָ לָךְ וְאַתָּה עַל־בְּמוֹתֵימוֹ תִּדְרֹךְ: ס לד (ח) וַיַּעַל מֹשֶׁה מֵעֶרְבַת מוֹאָב אֶל־הַר נְבוֹ רֶאֱשֵׁה הַפְּסָגָה אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יְרֵחוֹ וַיִּרְאֶהוּ יְהוָה אֶת־כָּל־הָאָרֶץ אֶת־הַגִּלְעָד עַד־דָּן: (ג) וְאֵת כָּל־נַפְתָּלִי וְאֵת־אֶרֶץ אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה

ואת

תרגום אשכנזי קעט

יעקב'ס קוועללע, אין איינעם לאנדע פֿאָן קאָרן אונד מאַסט, דעססען היממעל טרועפֿען פֿאָן טהווא. (כט) וואָהל דיר ישראל! ווער איזט דיר גלייך? פֿאָלק, דעם דער עוויגע בייא שטאַנד לייכטעט, ער איזט דיינער הילפֿע שילד, איזט דיינער ערהאַבענען זיגעע שווערדט, דיינע פֿיינדע שמיי כֿעלן דיר, דוא טריטטס איינֿהער אויף איהרען העהען.

לד (ח) משה גינג היערויף פֿאָן דער עבענע מואב אויף דען בערג נבו, דיא שפיטצע דעם פסגה, וועלכעס געגען ירחו איבער ליגט, אונד דער עוויגע ליעם

איהן דאָ נאָנצע לאַנד זעהען, גלעד בידן; (ג) גאַנץ נפתלי, דאָ לאַנד אפרים אונד

תרגום אונקלוס

(כט) טובה ישראל לית דכותה עמא דפורקניה מן קדם יי תקוף בסעדך ומן קדמוהי נצחון גברותך ויחפדבין סנאף לך ואת על פריקי צוארי מלכיהון תדרוך:

לד (ח) וסליק משה ממשרתיא דמואב לטורא דנבו ריש דמחא די על

אפי ירחו ואחזיה יי ית בל ארעא ית גלעד עד דן: (ג) וית בל נפתלי וית ארעא דאפרים

ומנשה

רשי

ברכתו של יעקב ויתן לך האלהים מטל השמים וגומ' (שס כ"ו): (כט) אשריך ישראל. לאחר שפרט להם הברכו' אמר להם מה לי לפרוט להם כלל דבר הכל שלכם: אשריך מי כמוך. תשובתך בה' אשר הוא מגן עזרך ומרב גאותך: ויכחשו אויביך לך. כגון הגנעונים שאמרו מארץ רחוקה מאד בלו עבדיך וגו' (יהושע ט'): ואתה על צמותימו תדרוך. כענין שנא' שימו את רגליכם על נוארי המלכים האלה (שס יו"ד):

לד (א) מערבות מואב אל הר נבו. כמה מעלות היו ופסעו משה בפסיעה אחת: את כל הארץ. הראהו

את כל ארץ ישראל בשלותה והמליקין העתידים להיות מליקין לה: עד דן. הראהו בני דן עובדי עבודה זרה שנאמר ויקימו להם בני דן את הפסל וגו' (שופטים י"ח) והראהו שמסון שעתיד ללאת ממנו למושיע: (ב) ואת כל נפתלי. הראהו ארצו בשלותה ומרבנה והראהו דבורה וברק מקדש נפתלי נלחמי' עם סיסרא ומיילותיו: ואת ארץ אפרים ומנשה. הראהו ארצם בחורבנה

באור

(כט) מי כמוך, בגוים: מגו עורך, שלא יגע בך רע: ואשר חרב גאותך, חרב שבו תתנאה על אויביך: ויכחשו אויביך לך, שיכפרו ויכחשו את שנאתם, ויכנעו לך, כענין שנאמר והשתחויו על כפות רגליך כל מנאליך (שס ס' י"ד):